

1994—4233 ISSN

*Филология
Масалалари*

ИЛМИЙ-МЕТОДИК
ЖУРНАЛ

МУНДАРИЖА

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Афтондил ЭРКИНОВ, Маҳмуд САЪДИЙ. "Оққуоқли мухлислар девони"нинг Токио напри	3
Қосимжон СОДИҚОВ. Темурийлар даври китобатчилигида ўтмиш меросга муносабат масаласи	11
Нодирхон ҲАСАН. Хожа Аҳмад Йесавий рисоласи	19
Дармон ЎРАЕВА. Халқ қўшиқларида образлар параллелизи	25
Анатолий ЛИХОДЗИЕВСКИЙ. Томас Макратнинг сатирик прозаси	31
Маҳлиё УМАРОВА. Тарихий драмаларда замон ва макон концепцияси	36
Наргиза МАҲМУДОВА. «Дэвид Коперфилд» — инглиз классик тарбиявий романи жапоннинг дидактик функцияси	41

ТИЛШУНОСЛИК

Дилфуза ТЕНАБООЕВА. Оммавий коммуникацияда дискурсив фаоллиги	47
Ғайбулло МИРСАНОВ. Аспектуал фрейм ва унинг таркибий қисми	52
Дилбар ЖУМАНОВА. Реалема талффузиининг хусусиятлари	59
Дмитрий ПОПОВ. Иван Грознийнинг мактубларида иккиламчи сон	63

ЖУРНАЛИСТИКА

Юсуф ҲАМДАМОВ. Журналистиканинг маълумот отказини функцияси	68
---	----

МЕТОДИКА

Муҳаммадаббос ИРИСҚУЛОВ. Чет тилларнинг ўқитиш самарадорлигини оширишда СЕГВнинг ўрни	73
Ойшера МУСУРМОНОВА. Таълим менежерининг касбий компетенцияси ва унинг ўзгача хусусиятлари	80
Йна АРУСТАМЯН. Муаммоли ва мазмунли ўқитиш инглиз тилини ўқитиш компетенциясининг муҳим компонентлари сифатида	85

Зиёдахон ТЕШАБОЕВА

“БОБУРНОМА”ДАГИ МАТАЛ ВА ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИНГ ИНГЛИЗЧА ТАРЖИМАЛАРИ ХУСУСИДА

Мақолада “Бобурнома”нинг турли даврларда – 1826 (таржимон: Ж. Лейден-В. Эркин), 1921 (таржимон: А. С.Бевеждак), 1996 йиллари (таржимон: В. Текстон) амалга оширилган инглизча таржималарида маталар ва фразеологик бирликларни таржима қилиш мисаллари ўрганилган, таржимонлар изохлари ҳам тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: *матал, фразеологик birlik, таржима, изох, чўмчўк, безлик, тугчи, фурсат, тасвирий таржима, услуб.*

Статья посвящается поговоркам, проблемам фразеологических единиц, приведенных в переводах с английского языка, сделанных в разные периоды: 1826 (Ж. Лейден-В. Эркин), 1921 (А. С.Бевеждак), 1996 (В. Текстон). Исследуются методы переводчиков и трудности при переводе фразеологических единиц, а также комментарии переводчика.

Ключевые слова: *поговорки, фразеологические единицы, перевод, комментарий, поговорки, малярня, победоносцы, момент, изобразительный перевод, метод.*

This article deals with the sayings, the problems of translation of phraseological units in “Boburnoma” made by the translators in different periods: 1826 (J. Leyden-W. Erskine), 1921 (A. S. Beveridge), 1996 (W. Thackston). The methods of translators and translation difficulties of phraseological units and note of a translator are studied.

Key words: *sayings, phraseological units, translation, notes, sparrow, inflammation, tugchi, moment, descriptive translation, translation method.*

Тилимиздаги меҳр-оқибат, меҳр-муҳаббат, меҳр-шафқат, қадр-қиммат деган миллий чуқур маъно ва мазмун касб этган ибораларни бошқа тилларга айнан таржима қилишнинг ўзи бир мушкул муаммо [1; 8-б.]. Миллатнинг адабий мероси, миллий-маданий хусусиятларини ифода этган мақоллар, маталар, фразеологик birlikлар таржимондан юксак маҳорат талаб этадиган жараён. Бугунги кунда таржимашуноелик алоҳида соҳа сифатида шаклланар экан, ўзбек халқининг подир асарларини жаҳон илм оммасига танитишида она тилидан тўғридан-тўғри, бевосита чет тилига таржимага эришиш фандаги ютуқларимиздан ҳисобланади.

Ўзбек адабиётининг жаҳон адабиёти ривожига қўшган ҳиссасини олсак, биргина “Бобурнома”нинг дунё тилларига қайта-қайта таржима қилиниши ва ўрганилишини фанда илмий ҳодиса сифатида баҳолаш мумкин.

Зиёдахон Тешабоева – Ўз.ИКИТ мустақил тадқиқотчиси.
email: zteshaboeva@mail.ru

“Бобурнома” ўзбек ва хорезм олимлари томонидан турли аспектларда ўрганилган бўлса-да, лингвистик нуқтаи назардан старкча тадқиқ этилмаган. “Бобурнома” устида олиб борган тадқиқотимиздан шундай хулосага келдикки, асардаги наречилар ва фразеологик бирликларнинг мазмун-моҳиятини ўрганиш, уларни таржимлада тўлақонли акс эттириш нафақат тўшунувчилик, балки таржимашунослик соҳасидаги долзарб масалалардандир.

“Бобурнома”даги фразеологик бирликлар таржималарини тадқиқ этишимизда қуйидаги уч жиҳат устуворлик қилади:

1) “Бобурнома”даги фразеологик бирликларни инглиз тилига таржима қилишда таржимонлар Ж.Лейден-В.Эрскан (1826), А.С. Бевериж (1921) ва В. Текстон (1996)дан қай бири адекват таржимага эришганлигини аниқлаш;

2) маталлар таржимасида таржимонлар услуби;

3) “Бобурнома”да муайян фразеологик бирлик, маъно ва таржимон изоҳларини ўрганиш.

“Бобурнома”да маданий-маданий хусусиятларни ифодаловчи мақол ва маталларни ифодалашда таржимонлар бирмунча қийинчиликларга дуч келишган. Турли ҳудудлардаги об-ҳавонинг ўзига хос хусусиятлари, овидан-овизга кўчиб ўтган мин-минлар, ривоятлар, масалан, “Бобурнома”да шундай қуйидагича баён этилган: *Андоқ ривоят қилдиларким, чумчуқ безгак бўлибдур. Дерларким, ҳавосининг таърифиди шимодаги тоғ жиҳатидидур*[4; 36-б.].

Халқ тилидаги “*чумчуқ (чумчуқ) безгак бўлибдур*” об-ҳаво ўзгарувчанлигининг таърифи Бобур назарда тутган ҳудуд (Амударё)да ўзгачароқ, табиатининг ўзига хослиги шу ерлик аҳолини ҳайратта солиган; бу таъсир овзакчи пукқа кўчиб, маталга айланган. “*Чумчуқ безгак бўлибдур*” ифодаси таржималарини “Бобурнома”нинг Ж. Лейден ва В. Эрскан 1826 йили нашр қилдирган таржимадан кузатиб кўрайлик.

Ж.Л-В.Э: ... *but the air is extremely noisome, and inflammations of the eyes are common; insomuch, that they say that, even the very sparrows have inflammations in the eyes. The badness of the air they ascribe to the hill on the north*[3; 4 – 5-б.]. Таржиманинг мазмуни: ... *лекин ҳавоси ўта қаттиқ ва гажак олиш эҳтимали шунчалик юқорики, айтишларича, ҳатто чумчуқ ҳам тумов касалига йўлиқди. Уларнинг таъсирлашича, ҳавосининг рутубати шимо тарифидаги тоғ жиҳатидидур.*

Юқоридаги мисол таржимасини 1921 йилда С. Бевериж томонидан амалга оширилган таржимадан кўриб чиқайлик.

А.С.Б: *The climate is very malarious; in autumn there is much fever; people rumour it about that the very sparrows get fever and say that the cause of the malaria is the mountain range on the north*[2; 8-б.]. Мазмуни: *Иқлим безгак касалига мойил. кўзи иситма кўн бўлади, одамлар орасидаги миниминлар бу ҳақида дейишадикки, ҳатто чумчуқлар ҳам иситмайиб қолди ва бу безгакнинг сабаби — шимодаги тоғ таржимасининг жойлашганлигидидур.*

Айни шу мисол "Бобурнома"нинг 1996 йили В. Текстон томонидан амалга оширилган таржимасида:

В.Т: *But the air is unwholesome and causes much eye inflammation in the autumn, a condition that is said to affect even sparrows. Apparently the bad air is caused by the mountain to the north*[5; 6-б.]. Мазмуни: *Лекин ҳавоси ғайриоддий (рутубатли) ва кўзда безгак кўп тарқалади, бу ҳолат айтишларича, ҳатто чумчуққа ҳам таъсир қиларкан.*

Ж. Лейден таржима қилиш жараёнида ушбу матал ҳақида саҳифа остида кўйидаги изоҳни ёзиб қолдирган:

The Persian here differs, "The air is however, corrupt, so that inflammations and swellings of the eyes are common, such as by physicians are called germ." (The chasm in Mr Elphiniston's Turki copy still continues [3; 2-б.]. Таржимаси: *Фарсий варианты бу жойда аслиятдан фарқ қилади. Об-ҳавоси яхши эмас (бу ўринда corrupt — бузук), безгак ва (тўлиқ тафсилоти swellings of the eyes — тумов бўлганда кўзларнинг қизариб кетиши, шишиши) тумов кўп бўлади, шунинг учун даволовчилар уни микроб деб атайдилар, — деб қане ичида яна (Бу дара ҳақида яна жаноб Элфинстоннинг туркий нусхаси орқали мазмунини солиштириб (тадқиқ) таржима қилиш ҳамон давом этмоқда*[3; 2-б.].

Юқоридаги мисоллардан кўринадики, таржимонлар асардаги матал моҳиятини англаган ҳолда имкон қадар мазмунни етказишга ҳаракат қилганлар. Чумчуқ безгак бўлгандурми Ж. Лейденда *sparrows have inflammations in the eyes* — чумчуқ ҳам тумов касалига йўлиқди — деб берилса, С. Беверижда чумчуқлар худди инсондек *the very sparrows get fever* — ҳатто чумчуқлар ҳам иситмалаб қолади, — дея таржима жонлангирилади. Сўнгги таржимада В. Текстон *that is said to affect even sparrows* — айтишларича, бу ҳатто чумчуққа ҳам таъсир қиларкан, — дея тасвирий таржима услубини қўллайдди.

Вақт меъёри ўлчови мазмунида келган фразеологик бирликлар ҳам ўрганилди. Жумладан: *Тутчи туг боқлағунча фурсат бўлмади, тутни илгинга олиб ўқ отланди. Ёни келадурган сори ўқ мутаважжих бўлдук. Ул отлонғонда ўн-ўн беш киши ҳамроҳ эди*[4; 93-б.].

Ушбу мисолнинг Ж. Лейден ва В. Эркин таржимасида: *My standard-bearer seized the standard, but without having time to tie on the horse-tail and colours; but, taking the banner-staff in his hand just as it was, leaped on horseback and we proceeded towards the quarter in which the enemy were advancing. When I first mounted, there were ten or fifteen men with me*[4; 110-б.].

Мазмуни: *Менинг тутчим туг боқламоқ учун қулай фурсат қидирди, бироқ эгар жабдуқларни маромига келтириб боқлашга фурсат бўлмади, лекин кўлидаги тўрва халталари билан отига сакраб минди ва душман яқинлашишига чорак чақирим қолганда олдинга қараб отландик. Биринчи бўлиб отга минганимда отлик кишилар мен билан ўн-ўн беш киши эдилар.*

А. С. Бевериж таржимасида: *My standard-bearer had no time to adjust my*